

Reflexiók Az addiktológiai pszichológia Magyarországon: Az elmúlt 30 év áttekintése című tanulmányra

Hoyer Mária*

Budai Egészségközpont, Hungary

VITA

© 2022 Akadémiai Kiadó, Budapest



„Az egyén analízise segítséget nyújt annak a kultúrának a megértéséhez, amelyben él, de hogy biztosak legyünk a dolgunkban, az egyéni analízisnek kéz a kézben kell haladnia a nem egyéni adatok elemzésével.”
(Róheim, 1984, 638)

Demetrovics és Rácz (2021) tanulmányát olvasva jutottam arra az elhatározásra, hogy az alábbi reflexiókkal kiegészítem az általuk leírtakat. Miközben a szerzők mindenekelőtt a kutatási eredményeket (és ezen belül saját szerepüket) állítják érdeklődésük fókuszába, szinte teljesen figyelmen kívül hagyják az addiktológiai pszichológia klinikai vetületeit. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy 35 évet tölthettem az addiktológia szolgálatában mint klinikai szakpszichológus, klinikai addiktológiai szakpszichológus és mint alkalmazott egészségpszichológiai szakpszichológus.

A hazai addiktológiai pszichológia számára 1988-tól a budapesti és a szegedi drogambulanciák voltak a kibontakozás legfontosabb műhelyei. 1989-ben volt az első narkológiai tanfolyam a Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem (HIETE) szervezésében, amely orvosok, pszichológusok, lelkészek, szociális munkások, pedagógusok, könyvtárosok és más szakterületek képviselői számára is hozzáférhető volt. Ez a mintegy százfős tanfolyam olyan volt, mint egy nagy olvasztótégely, hatalmas lelkesedéssel vágott bele mindenki a maga szakterületén. Az ott végzett kollégák a mai napig jó szakmai kapcsolatokat ápolnak egymással. Jómagam is részt vettem ezen a tíz alkalomból álló kurzuson, melyről az akkori Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem Orvostovábbképző Kar által kibocsátott tanúsítványt is kaptunk.

Ahogy Buda Béla meggyőzően megfogalmazza, az addiktológiai pszichológia kezdetben inkább a dinamikus modellben dolgozott: „Drogproblémás, drogfüggő fiatalok terápiájában Magyarországon szakemberek körében a kezdetektől fogva jelentős szerepet kapott a pszichoanalitikus

* Levelező szerző. E-mail: hoyer.maria@gmail.com

megközelítés (a megértő és értelmező szemlélet és a terápiás módszer). Ennek a magyarázata nem csupán abban rejlik, hogy nálunk a pszichoterápiás képzésben kezdetben az analitikus iskola gyakorolta a legdöntőbb befolyást. A terapeuták körében a legtöbben ezt a gondolkodásmódot és technikát tanulták meg. Talán inkább az lehetett a fő ok, hogy a pszichoanalitikus viszonyulás segítette a »drogosokkal«, a »narkósokkal« foglalkozó orvosokat és pszichológusokat legjobban abban, hogy a betegek és társas környezetük kaotikus világában észrevegyék a lélektani összefüggéseket, és megpróbálják ezek feltárásán át helyreállítani a belső élményfeldolgozási és önszabályozási rendszert, és ezáltal a droghasználat és a drogos életforma feladása, valamint az adaptív lelki működésmód helyreállítása felé vezetni őket” (Buda Béla: Előszó. In (Hoyer, 2010a)).

Az analitikus megközelítés a korai '90-es években elsősorban a hatékony problémakezelés szolgálatában állt. Abban az időben nem volt még sem sok kliens, sem elegendő felkészült orvos és pszichológus ezen a szakterületen. Leon Wurmser pszichoanalitikus modellje volt az egyik elsőként lefordított anyag, amely a klinikai munkát segítette. A neves szerző egyik írása (Wurmser, 1989) máig érvényes szempontokat adott a sajátos pszichodinamika megértéséhez és kezeléséhez: „A szociokulturális és epidemiológiai kutatások területén nagy az igyekezet, és bőséges adathalmazok állnak rendelkezésre, ugyanúgy, mint a droghatás aprólékos kutatására. Ezzel szemben viszont a drogfüggők személyes problémáit – konfliktusait, motivációit és történetét – szinte egyáltalán nem próbálják feltárni. Ezeket a pszichológiai tényezőket nem is szokás részletezni. Úgy tűnik, mintha betegesen rettegnék ezektől a belső tényezőktől, amelyek műszerrel nem mérhetők, amelyeket nehéz elemezni és feltárni, és amelyek mégis nyugtalanítóan sokat jelentenek. Ezt a széles körben elterjedt gátlást akár pszichofóbiának is elkereshetnénk” (Wurmser, 1989).

Wurmser más munkáira később is alapmunkaként hivatkoztak (Kun, 2011). Legutóbb pedig az *Addiktológiai zavarok pszichoterápiája* című könyvben (Kiss, Farkas és Kapitány-Fővény, 2022) kapott önálló fejezetet *Pszichoanalitikus elméletek és terápiák* címmel (Kléger-Sipos és Bérdi, 2022). 2010-ben megjelent könyvemben magam is nagy hangsúllyal hivatkozom Wurmserre: „Az opioidmegvonási tünetek részben az anyaghasználat megszűnését követően, részben opioidantagonista kezelés után alakulhatnak ki. A legfontosabb tünetek között említik a szorongást, a nyugtalanságot, a fájdalom érzését a háton és a lábokban, és az opioidok iránti vágyat (craving). Az akut és a krónikus megvonási tünetek között különbséget tesz a kézikönyv, és ezt időbeli lefolyásukban határozza meg. Érdekessége ennek a besorolásnak az, hogy még a krónikus tünetek között is szerepel a craving, ami hetekkel vagy egy hónappal későbbi időpontban is jelen lehet az utolsó anyaghasználatot követően. De itt sem szerepel a diagnosztikai kritériumok között a craving” (Hoyer, 2010a, 13).

Az analitikus modell más szempontokat is hozott az addiktológiai pszichológia korai szakaszában. Egy Franciaországban élő magyar származású pszichoanalitikus, Kati Varga addiktológiai gyakorlatának megfelelően nálunk is bevezették a havi egy referálás és az évi egy publikáció elvét. Azaz a klinikai munka során szerzett személyes benyomásaink tárgyszerűvé tételének gyakorlatát próbálták bevezetni. Ez a munkamódszer alapozta meg a később megjelenő szupervíziós gyakorlatot, mely elsősorban Kelemen Gábor nevéhez kapcsolódik (Hoyer, 2007, 2015; Kelemen, 1996, 2003, 2007, 2008). A szupervízió intézményesült mára a klinikai és nem klinikai ellátóterületeken is; e tevékenység nélkülözhetetlen szakmai kontrollt jelent az addiktológiai pszichológiai és pszichiátriai munkában, továbbá a szociális szakmák gyakorlatában. Ennek kapcsán két, egymástól eltérő szupervíziós hagyományt szoktunk megkülönböztetni: egyrészt a német klinikai pszichológia alapú szupervízor képzés modelljét (KRE BTK szupervízor képzése),



másrészt a szociálismunka-alapú, angolszász típusú szupervíziós hagyományt (ELTE TÁTK Szociális Munka Tanszék képzése). Az előbbi a klinikai figyelmet igénylő zavarokkal foglalkozó szakemberek munkáját és saját mentálhigiénéjét támogatja, a túlzott bevonódás, a „mentőszerep” és az „omnipotens állapotok” megelőzése és kezelése céljából, továbbá hogy a terápiás közösség addiktológiai munkáját a semlegesség, átláthatóság és hatékonyság keretei között segítsen tartani. A szociálismunka-alapú szupervízió hasonló megfontolások mellett a teamszupervíziót részesíti előnyben, és a módszereiben is eltérő volt, például az empátia kezelése és annak kommunikációja, melyről Kelemen Gábor írt a *Válaszoló kérdés a szociális esetmunkában* című tanulmányában (Kelemen, 2019).

Az egyes klinikai megalapozottságú publikációk felhívták a figyelmet az opiátfüggők speciális pszichodinamikai jellemzőire, segítették a klinikai pszichodiagnosztikai eszközök felkutatását, a korai eredmények közlését, valamint bemutatták a családokkal folytatott munkát (Hoyer, 2001, 2003, 2006, 2009a, 2009b, 2010b; Hoyer és Tremkó, 2002). Az első kísérleti jellegű vizsgálódásunk Cserne Istvánnal a tárgyrepresentáció színvonalára vonatkozott, az alkoholfüggőségben és opiátfüggőségben szenvedők körében felvett Rorschach-teszt alapján. Már ekkor feltűnt, hogy az opiátfüggők tárgyrepresentációs színvonala mérhetően alacsonyabb, mint az alkoholfüggőké, és a képzetáramlásban megjelenő figurák torzak, hiányosak, olykor fenyegetőek (Cserne és Hoyer, 1990). A korai időszakhoz kapcsolódik a családokkal folytatott munka megszervezése is: egy lengyel modellt követve (Marek Kotanski) a Klapka utcai Drogambulancia 1990-ben megalapította a Mátrix Szenvedélybetegek Hozzátartozóinak Egyesületét. Ennek az egyesületnek a munkájáról készült egy 60 perces videófilm (Hoyer, Tremkó, Kály-Kullai és Körössi, 1994), amelyet oktatási célra alkalmazott az ambulancia különböző továbbképzéseken, konferenciákon.

A klinikai addiktológiai szakpszichológia alapjai a korai '90-es években formálódtak: 2000-ben, az addiktológiai szakorvosképzés mintájára létrejött a klinikai addiktológiai szakpszichológiai szakképzés. A képzés alapítása a klinikai pszichológiai szakkollégium felkérésére történt. A '90-es évek közepétől megváltozott a drogszcéna: berobbant a '60-as évekre jellemző kannabiszfázis, amelyet a designer drogok dömpingje követett. Az ún. partidrogok világa már egészen más hozzáállást igényelt a szakemberektől. A mélység mámorát a sebesség mámorra váltotta fel (Hoyer, 2000b; Hoyer és Tremkó, 2000), és a korábbi, pszichoanalitikus szemléletű kutatás és terápia modellje a kognitív és viselkedésterápiás modell felé orientálódott. Az addiktológiai pszichológia kérdésfeltevésai is változtak: megjelentek a társszakmák, amelyek hozzájárultak a dinamikus fejlődéshez és a későbbi kibontakozáshoz.

Detrovics és Rácz hosszasan idézi a *szociológia* néhány szerzőjének hozzájárulását az addiktológiai pszichológia fejlődéséhez (ugyanakkor számos fontos munkát figyelmen kívül hagynak, közülük most mindenekelőtt Ambrus Péter [1988] klasszikus könyvét említeném), ezért az alábbiakban azon társszakmákat emelném ki, amelyek nem jelentek meg a szerzőpáros áttekintésében. A *jogászok* közreműködése már a legkorábbi időktől kezdve nélkülözhetetlenné vált. A TASZ (Társaság a Szabadságjogokért), kiemelten Pelle Andrea, felbecsülhetetlen értékű segítséget nyújtott a drogambulancia kétségbeesett klienseinek és hozzátartozóinak. Rengeteg kiadvánnyal segítették a munkánkat, például a TASZ Drogpolitikai füzetek 1–7. sorozattal (Nyizsnyánszki és Csorba, 2003; Pelle, 2003; Pelle és Dénes, 2000, 2001; Sárosi, Ritter, Pelle és Takács, 2006), amelyet többek között olyan kiváló szerzők jegyeztek, mint Dénes Balázs, Pelle Andrea, Sárosi Péter. A családindinamika és az egyén pszichodinamikai működése, tekintettel a rendszeres jogsértő magatartásra, sokszor alig volt tartalmazható és keretezhető.



Ennek kezelhetőségéhez kaptunk segítséget a jogászoktól. Az *antropológia* hozzájárulása szintén fontos volt az addiktológiai pszichológia fejlődésében. Így például Fejér Balázs 1997-ben megjelent *Az LSD kultusza* című írása (Fejér, 1997) új nézőpontból világitotta meg a drogos szcénát. A kulturális és pszichiátriai antropológia szemszögéből megfogalmazott kérdésfeltevések előkészítették a józansági kultúra mítosz jellegével kapcsolatos későbbi vitákat (Lajtai, 1999). Egy résztvevő megfigyelői szerep sajátosságaival foglalkozó etnográfiai jellegű kutatás a csoportdinamika működését mutatta be, ezáltal ráirányítva a figyelmet a későbbi, szegregációs és más speciális környezetben folyó kutatások nehézségeire (Hoyer, 1998).

Az első klinikai pszichológiai szakmai protokollon belül megjelent az addiktológiai szakpszichológia szakmai protokollja is (Hoyer, Tremkó, Komáromi, Rácz és Bányai, 1998). Ezt követte a pszichoaktív szer-használati zavarok megújított szakmai protokollja (Hoyer és Tremkó, 2005). Jelenleg a klinikai pszichológiai szakmai protokoll keretén belül integrált formában áll rendelkezésre az addiktológiai szakpszichológia protokollja (Kapitány-Fövény et al., 2021), melynek kidolgozásában független szakértőként magam is részt vettem. Tizenöt évig tartó Klinikai Pszichológiai Szakkollégiumi tagságom alatt megszületett a Klinikai Pszichológiai Szakkollégium javaslata is az elterelés egységes működését szabályozó rendelet kidolgozását elősegítendő (Hoyer, Tremkó, Kelemen és Szemelyácz, 2003). Mindez az eljárásban érintett fiatalok felépülését célzó dokumentum volt. A rendelet azért is volt fontos, mert korábban a büntető útról való elterelés kidolgozatlansága sok visszaélésre adott lehetőséget – mind a klinikusi, mind a hatósági oldalán.

A viselkedéses addikciók fejezethez kapcsolódva megjegyzendő, hogy a BME Informatikai Társadalom és Trendkutató Központja által indult először kutatás az internethasználat zavarairól. A „Felmérés a magyarországi internethasználatról” kutatási sorozat (Fábián, Pillók, Ritter és Hoyer, 2002; Hoyer, Pillók, Fábián és Ritter, 2004; Ritter, Fábián, Pillók és Hoyer, 2004a; 2004b) írta le először a „kóros internethasználó robotképét”. Ezt követték az ELTE akkoriban formálódó Addiktológiai Tanszéki Szakcsoport által végzett kutatások, mind a kémiai addikciók, mind a viselkedéses addikciók témakörében (ahogy erre Demetrovics és Rácz is utal). A 2000-es évek első évtizedében az internethasználati formák között egyre elterjedtebb lett a számítógépes játékok használata. Kezdetben együtt tanultuk a serdülőkkel a játékok típusait, és gyakran a szülő és a szakember egyaránt a gyerekek után kullogott a játékhasználati szokások megismerésében. Egy ilyen vizsgálat keretében próbálkoztam először feltérképezni a 12–18 éves korosztály játékes szerencsejáték-használati szokásait (Hoyer, 2011b, 2014).

Az első esetszintű, majd szakirodalmi összefoglaló jellegű munkák szintén az utóbbi évtizedben kezdtek megjelenni a szexuális függőségek különböző formáiról (Hoyer, 2010a; 2010b, 2011a, 2020). Ebben az időszakban a szakrendeléseken egyre nagyobb számban jelentek meg a pornófüggők és más szexuális függőségben szenvedők. Ez egy olyan viselkedésforma, amellyel általában nem mertek elmenni a hagyományos pszichiátriai rendelésekre, mert szégyellték, hogy egy „géptől” függenek. Ezért olyan terápiás környezetet kellett teremteni, ahol a terapeuta egyszerre járatos a technikai felületeken létesített kapcsolatok világában és az addiktológiai zavarok súlyosságának megítélésében (Hoyer, 2011a, 2020). Az ezredforduló változásaihoz igazodó gender és addikció kérdésköre is bekerült az addiktológiai pszichológia fókuszába: az *Addictologia Hungarica* különszámban foglalkozott vele (Hoyer, 2004a, 2004b). A klinikai praxis láthatóvá tette, hogy a férfiak és a nők felépülése eltérő mintázatokat mutat.

E klinikai tapasztalatok alapján születtek meg azok a munkák, amelyeket a felépülés hatékonyságának érdekében nem csupán módszertani szempontból kellett kidolgozni, hanem új



szemléleti keretbe is kellett helyezni (Hoyer, 2004a, 2004b, 2009a, 2009b; Hoyer & Tremkó, 2005). A szexuális pszichológiában ismert PLISSIT modell adaptálása is megtörtént ezekben az években, mégpedig zárt női csoportokban. A társadalmi nem szerepét előtérbe helyező szemlélet később szélesebb körben is vizsgálati témává vált (Kaló, Mándi, Sógorka és Rácz, 2011; Kaló és Oberth, 2011; Kaló és Rácz, 2011; Kaló, 2014, 2015, 2019, 2020). A viselkedéses addikciók sorában azóta folyamatosan bukkannak fel újabb és újabb formák, amelyek közül a klinikai figyelmet igénylő egyik legújabb zavar, az ételaddikció is bekerült az addiktológiai pszichológia repertoárjába (Eördögh, Hoyer és Szeleczy, 2016; Eördögh és Hoyer, 2020). Egymás után jelentek meg azok a kutatások is, amelyek az egészségstáplálkozás-függőséget (orthorexia), illetve a testedzésfüggőséget vizsgálták (Berczik, 2015; Berczik és mtsai, 2012, 2014; Menczel, 2017; Varga, 2015, Varga, Dukay-Szabó és Túry, 2013).

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy fontos állomásához érkezett az addiktológiai pszichológia: valóban megérett a helyzet arra, hogy visszatekintsünk az elmúlt évtizedek fejleményeire. Mindazonáltal úgy gondolom, hogy bőven van még teendőnk, ha kellő összetettségében szeretnénk látni és láttatni szakterületünk átalakulásának elmúlt évtizedeit. A fenti reflexiókat szerény adaléknak szántam a közösen elvégzendő szakmai önreflexióhoz.

IRODALOM

- Ambrus, P. (1988). *A Dzsumbuj*. Budapest: Magvető.
- Berczik, A. K. (2015). *A testedzésfüggőség és az evészavarok elterjedtsége, pszichológiai korrelátumai, valamint egymással való kapcsolata serdülők és felnőttek körében*. [Disszertáció] Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem ELTE Pszichológiai Doktori Iskola.
- Berczik, K., Griffiths, M. D., Szabó, A., Kurimay, T., Urban, R., & Demetrovics, Zs. (2014). Exercise addiction. In K. P. Rosenberg & L. C. Feder (Eds.), *Behavioral addictions: criteria, evidence and treatment* (pp. 317–342). New York: Elsevier Applied Science Publishers.
- Berczik, K., Szabo, A., Griffiths, M. D., Kurimay, T., Kun, B., Urban, R., & Demetrovics, Z. (2012). Exercise addiction: Symptoms, diagnosis, epidemiology, and etiology. *Substance Use & Misuse*, 47(4), 403–417.
- Cserne, I., & Hoyer, M. (1990). *Drogfogyasztó és alkoholfüggő betegek tárgykapcsolatainak összehasonlító vizsgálata*. Pilisszentkereszt: TBZ Bulletin.
- Demetrovics, Zs., & Rácz, J. (2021). Addiktológiai pszichológia Magyarországon: az elmúlt 30 év áttekintése. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 76(3–4), 763–785.
- Eördögh, E., & Hoyer, M. (2020). Ételaddikció. *Új Diéta: A Magyar Dietetikusok Lapja*, 29(2), 4–7.
- Eördögh, E., Hoyer, M., & Szeleczy, G. (2016). Ételaddikció mint egy új viselkedési addikció. *Psychiatria Hungarica*, 31(3), 248–255.
- Fábián, Zs., Pillók, P., Ritter, A., & Hoyer, M. (2002). Felmérés a magyarországi internethasználatról: Szociálpszichológiai és pszichopatológiai vonatkozások. *Psychiatria Hungarica*, 17(6), 599–606.
- Fejér, B. (1997). *Az LSD kultusza – Egy budapesti kulturális színpad krónikája*. Budapest: MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont. Munkafüzetek 48.
- Hoyer, M. (1998). A résztvevő megfigyelői szerep sajátosságai drogfogyasztók etnográfiai vizsgálatában. In K. Hanák, & M. Neményi (Eds.), *Szociológia – emberközelben: Losonczy Ágnes köszöntése* (pp. 153–166). Budapest: Új Mandátum Kiadó.
- Hoyer, M. (2000). A stimulánshasználat mint metafora. In Zs. Demetrovics (szerk.), *A szintetikus drogok világa. Diszkódrogok, drogfogyasztók, szubkultúrák* (pp. 231–238). Budapest: Animula.



- Hoyer, M. (2001). Drogfogyasztó fiatalok képességvizsgálata teljesítménytesztekkel. *Szenvedélybetegségek: Addictologia Hungarica*, 9(6), 430–438.
- Hoyer, M. (2004a). Gender és addikció – Egy új megközelítés bemutatása Straussner és Zelvin Gender és addikció összefüggéseiről írott könyve alapján. *Addiktológia: Addictologia Hungarica*, 3(4), 475–497.
- Hoyer, M. (2004b). Addiktív viselkedés gender megközelítése. *Addiktológia: Addictologia Hungarica*, 3(4), 471–474.
- Hoyer, M. (2006). *A sóvárgás keletkezésében és fennmaradásában szerepet játszó családszerkezeti és működési sajátosságok*. Pécsi Tudományegyetem. PhD értekezés. Fokozatszerzés éve 2006. PTE.
- Hoyer, M. (2010a). *Sóvárgás és szenvedés: az addiktív keresés mélylélektani megközelítése: Az addiktív keresés mélylélektani megközelítése*. Budapest: L'Harmattan.
- Hoyer, M. (2010b). Online szexfüggőség és kezelése. *Psychiatria Hungarica*, 25(S), 64.
- Hoyer, M. (2011a). Online szexfüggőség és kezelése. In N. Császár-Nagy, Zs. Demetrovics, & A. Vargha (szerk.), *A klinikai pszichológia horizontja: tisztelgő kötet Bagdy Emőke 70. születésnapjára* (pp. 536–552). Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan.
- Hoyer, M. (2011b). *Játék- és szerencsejáték használati szokások a 12–18 éves korosztályban: Addikció és a szülői kontroll kérdése*. [Előadás] Magyar Addiktológiai Társaság VI. Tematikus Konferenciája – Ifjúság és addikciók.
- Hoyer, M. (2014). Játék-szerencsejáték használati szokások a 12–18 éves korosztályban. In M. Erdős, & M. Márk (szerk.), *Felépülő közösségek* (pp. 55–72.). Pécs: Pro Pannonia Kiadói Alapítvány.
- Hoyer, M. (2020). Szexuális függőségek lélektana. In K. Hevesi, A. Rigó, & R. Urbán (szerk.), *Szexuálpszichológia* (pp. 477–491.). Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Hoyer, M., Tremkó, M., Kály-Kullai, K., & Körössi, A. (1994). „Engem ezzel büntet a gyerek...” [Videódokumentumfilm] Budapest: Mátix Egyesület.
- Hoyer, M., Pillók, P., Fábán, Zs., & Ritter, A. (2004). Felmérés a magyarországi internethasználatról. Gender vonatkozások. *Addiktológia: Addictologia Hungarica*, 3(4), 555–573.
- Hoyer, M., & Tremkó, M. (2000). Istenkeresés helyett egyszerűhasználatos kapcsolat, avagy a drogfogyasztó magatartás mint a társadalmi változások tükré. In Zs. Demetrovics (szerk.), *A szintetikus drogok világa. Diszkódrogok, drogfogyasztók, szubkultúrák* (pp. 199–215). Budapest: Animula.
- Hoyer, M., & Tremkó, M. (2002). Ópiátfüggők klinikai pszichodiagnosztikája. *Pszichoterápia*, 11(1), 28–33.
- Hoyer, M., & Tremkó, M. (2005). Pszichoaktív szer használata által okozott mentális és viselkedészavarok klinikai pszichológiai protokollja. In E. Bagdy, F. Túry, J. Harmatta, T. Kurimay, T. Bagotai, G. Pintér, & G. Vértés (szerk.), *A klinikai és mentálhigiéniai szakpszichológia szakmai protokollja/A pszichoterápiás módszerek szakmai protokollja/A szocioterápia szakmai protokollja* (pp. 26–31). Budapest: Grafológiai Intézet.
- Hoyer, M., Tremkó, M., Kelemen, G., & Szemelyácz, J. (2003). A Klinikai Pszichológiai Szakkollégium javaslata az elterelés egységes működését szabályozó rendelet kidolgozásához. In preparation.
- Hoyer, M., Tremkó, M., Komáromi, É., Rácz, J., & Bányai, É. (1998). Pszichoaktív szer használata által okozott mentális és viselkedészavarok klinikai pszichológiai protokollja. In E. Bagdy (szerk.), *A klinikai pszichológia és a mentálhigiéné szakmai protokollja* (pp. 31–48). Budapest: Animula.
- Hoyer, M. (2003). Hogyan változik az addiktológia elmélete és gyakorlata? In Kállai, J., & Kézdi, B. (Eds.), *Új távlatok a klinikai pszichológiában* (pp. 113–125). Budapest, Magyarország: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Hoyer, M. (2007). Klinikai szupervízió az addiktológiában. In Demetrovics, Z., & Rácz, J. (Eds.), *A Magyar Addiktológiai Társaság VI. Országos Kongresszusa: Az addiktológia kihívásai multidiszciplináris nézőpontból: Előadáskivonatok* (pp. 27–28). Budapest, Magyarország: L'Harmattan Kiadó.



- Hoyer, M. (2009a). Nők, addikció, szexualitás. In Bagdy, E., Demetrovics, Z., & Pilling, J. (Eds.), *Polihistoria: Köszöntők és tanulmányok Buda Béla 70. születésnapja alkalmából* (pp. 423–447). Budapest, Magyarország: Akadémiai Kiadó.
- Hoyer, M. (2009b). A sóvárgás szerepe az addikcióban: mélylélektani szempontok. In Demetrovics, Z. (Ed.), *Az addiktológia alapjai* (3, pp. 149–177). Budapest, Magyarország: ELTE Eötvös Kiadó.
- Hoyer, M. (2015). A szupervízió története és helye az egészségügyi ellátásban: Klinikai pszichológiai és addiktológiai alkalmazások. In Csabai, M., & Papp-Zipernovszky, O. (Eds.), *Gyógyítók egészsége: A hivatás kihívásai és a változás lehetőségei* (pp. 109–125). Budapest, Magyarország: Oriold és Társai Kiadó.
- Kaló, Zs. (2015). Terhesség, anyaság és szerhasználat. *Védőnő*, 25(2), 34–39.
- Kaló, Zs. (2020). *Bevezetés a szerhasználó nők világába*. Budapest: L'Harmattan.
- Kaló, Zs., Mándi, B., Sógorka, I., & Rácz, J. (2011). Budapesti droghasználó várandós nők ellátásának kvalitatív vizsgálata 2009-ben. In Zs. Kaló & J. Oberth (szerk.), *Gyermekvállalás és droghasználat* (pp. 53–73). Budapest: Magyar Emberi Jogvédő Központ Alapítvány.
- Kaló, Zs., & Oberth, J. (szerk.) (2011). *Gyermekvállalás és droghasználat*. Budapest: Magyar Emberi Jogvédő Központ Alapítvány.
- Kaló, Zs., & Rácz, J. (2011). Nemzetközi tapasztalatok és modellek a droghasználat és gyermekvállalás témakörében. *Addiktológia: Addictologia Hungarica*, 10(2), 173–189.
- Kaló, Z. (2014). Terhesség, anyaság és szerhasználat. *Kapocs*, 13(63), 14–23.
- Kaló, Z. (2019). Szerhasználó várandós és kisgyermekes nők anyaság-fogalmának feltárása. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika*, 20(3), 239–266. <https://doi.org/10.1556/0406.20.2019.013>.
- Kapitány-Fövény, M., Farkas, J., Kiss, A., Tremkó, M., Köves, C., Gutti, A., Holczer, B., & Batal, B. (2021). Az Emberi Erőforrások Minisztériuma egészségügyi szakmai irányelve a szakpszichológiai ellátásról. *Egészségügyi Közlöny*, 24, 2533–2642.
- Kelemen, G. (1996). Szupervízió a családterápiában. *Pszichoterápia*, 5, 103–113.
- Kelemen, G. (2003). Szupervízió az addiktológiában: Interdiszciplináris team-szupervízió. *Addiktológia: Addictologia Hungarica*, 2, 65–84.
- Kelemen, G. (2007). A szupervízió tere. *Magyar Addiktológiai Társaság VI. Kongresszusa*, 2007. november 22. Siófok.
- Kelemen, G. (2008). *A szupervízió jelentősége a szakmai identitás erősítésében. A szociális munka jövője*, Pécs, 2008. november 13.
- Kelemen, G. (2019). Válaszoló kérdés a szociális eszmékben. In É. Vojtek, V. Borda, M. B. Erdős (szerk.), *Kapcsolati tanulás: A szociális munka oktatásának módszertani kérdései* (pp. 30–48). Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Kiss, A., Farkas, J., & Kapitány-Fövény, M. (szerk.) (2022). *Addiktológiai zavarok pszichoterápiája*. Budapest: Medicina.
- Kléger-Sipos, Á., & Bérdi, M. (2022). Pszichoanalitikus elméletek és terápiák. In A. Kiss, J. Farkas, & M. Kapitány-Fövény (szerk.), *Addiktológiai zavarok pszichoterápiája* (pp. 95–125). Budapest: Medicina.
- Kun, B. (2011). *Az érzelmi intelligencia és az emocionális és szociális kompetenciák szerepe a pszichoaktív szer-használatban*.
- Lajtai, L. (1999). Drogok a kulturális és pszichiátriai antropológia szemszögéből. *Belügyi Szemle*, 47(6), 34–49.
- Menczel, Zs. (2017). *A testedzésfüggőség viselkedéstani és pszichológiai kontextusa*. [Disszertáció] Semmelweis Egyetem, Semmelweis Egyetem Patológiai Tudományok Doktori Iskola.
- Nyiznyánszki, A. E., & Csorba, J. (2003). *Ártalomcsökkentés Magyarországon*. TASZ Drogpolitikai füzetek 2003. 5. Társaság a Szabadságjogokért.



- Pelle, A. (2003). *Drog-jogi esetek*. TASZ Drogpolitikai füzetek 2003. 4. Társaság a Szabadságjogokért.
- Pelle, A., & Dénes, B. (2000). *A szigorítás útján*. TASZ Drogpolitikai füzetek 2000. 1. Társaság a Szabadságjogokért.
- Pelle, A., & Dénes, B. (2001). *Kender-könyv*. TASZ Drogpolitikai füzetek 2001. 2. Társaság a Szabadságjogokért.
- Ritter, A., Fábán, Zs., Pillók, P., & Hoyer, M. (2004a). Felmérés a magyarországi internethasználatról: betegség, vagy korosztályra jellemző tünet? *Információs Társadalom*, 4(1), 121–134.
- Ritter, A., Fábán, Zs., Pillók, P., & Hoyer, M. (2004b). Felmérés a magyarországi internethasználatról: Betegség vagy korosztályra jellemző tünet? *Psychiatria Hungarica*, 19(2), 131–140.
- Róheim, G. (1984). *Primitív kultúrák pszichoanalitikus vizsgálata. Tanulmányok*. Budapest: Gondolat.
- Sárosi, P., Ritter, I., Pelle, A., & Takács, I. G. (2006). *Drogpolitikai jelentés*. TASZ Drogpolitikai füzetek 2006. 7. Társaság a Szabadságjogokért.
- Varga, M. (2015). *Az orthorexia nervosa korrelátumai, különös tekintettel az evészavarokra és a kényszeres tünetekre*. [Disszertáció]. Semmelweis Egyetem.
- Varga, M., Dukay-Szabó, Sz., & Túry, F. (2013). Orthorexia nervosa és háttértényezői. *Ideggyógyászati Szemle*, 66(7–8), 220–227.
- Wurmser, L. (1989). Politikai megfontolás nélküli gondolatok a drogfüggőség kezelésének politikájáról. In *Drogproblémák* (4, p. 83). Budapest: Országos Egészségvédelmi Tanács Drog-programja.

